Marzena Mikołajczyk

# WYNIK FINANSOWY A DOCHÓD PODATKOWY – RÓŻNICE TRWAŁE I PRZEJŚCIOWE

## *1. Wstęp*

Konsekwencją realizacji zasad przyjętych przez ustawę o rachunkowości są różnice pomiędzy ewidencją bilansową a ewidencją prowadzoną na potrzeby podatkowe. Tym samym występują znaczne różnice pomiędzy wynikiem finansowym obliczonym na podstawie zapisów w księgach rachunkowych a dochodem będącym podstawą opodatkowania podatkiem dochodowym. Różnice te mogą mieć charakter trwały lub przejściowy. Celem artykułu jest analiza mechanizmu powstawania zarówno różnic trwałych, jak i różnic przejściowych. Omówione zostaną również skutki ewidencyjne występowania tych różnic.

## *2. Metody ustalania dochodu podatkowego*

Jedną z podstawowych przyczyn występowania różnic w praktyce stosowania rachunkowości w różnych krajach jest odmienność sposobu, w jaki wymogi podatkowe wpływają na prawo o rachunkowości.

Teoretycznie możliwe są trzy metody ustalania dochodu podatkowego, oparte na następujących założeniach[1]:

- Zasady ustalania zysku w prawie bilansowym są w pełni honorowane przez prawo podatkowe; zysk bilansowy jest tożsamy z dochodem podatkowym.
- Zasady ustalania zysku w prawie bilansowym są honorowane przez prawo podatkowe, o ile przepisy prawa podatkowego nie wprowadzają własnych uregulowań, które określone kwestie normują odmiennie; zysk bilansowy nie jest identyczny z dochodem podatkowym, ale jest podstawą jego ustalenia.

[1] H. Litwińczuk, *Prawo bilansowe*, Warszawa 1995, s. 163.

• Zasady ustalania zysku w prawie bilansowym nie są honorowane przez prawo podatkowe; prawo to określa samodzielnie zasady ustalania dochodu podatkowego.

W państwach Unii Europejskiej stosowana jest metoda druga (Belgia, Francja, Grecja, Niemcy, Włochy, Luxemburg, Hiszpania) oraz metoda trzecia (Dania, Holandia, Wielka Brytania, Irlandia, Portugalia).

## *3. Przyczyny różnic między wielkością wyniku finansowego a wielkością dochodu podatkowego*

Obecnie obowiązująca w Polsce ustawa o rachunkowości wymaga, aby ewidencja księgowa i prowadzone na jej podstawie sprawozdanie finansowe dawały rzetelny i jasny obraz sytuacji majątkowej i finansowej przedsiębiorstwa, jego wyniku finansowego oraz rentowności (art. 4 ustawy o rachunkowości). Stąd też w księgach rachunkowych w wyniku finansowym jednostki należy ująć wszystkie osiągnięte, przypadające na jej rzecz przychody i obciążające ją koszty związane z tymi przychodami dotyczące danego roku obrotowego, niezależnie od terminu ich zapłaty (art. 6 ust. 1 ustawy o rachunkowości), a nie tylko przychody i koszty określone przez przepisy podatkowe.

Realizacja zasad przyjętych przez ustawę o rachunkowości umożliwia dostarczenie odpowiednich danych o sytuacji finansowej firmy właścicielom lub potencjalnym inwestorom zainteresowanym jak najwyższym zwrotem z zainwestowanego kapitału.

Z drugiej jednak strony konsekwencją realizacji tych zasad są różnice pomiędzy ewidencją prowadzoną na potrzeby podatkowe (zgodnie z ustawą o podatku dochodowym) a ewidencją bilansową prowadzoną dla użytkowników sprawozdań finansowych. Tym samym występują znaczne różnice pomiędzy wynikiem finansowym obliczonym na podstawie zapisów w księgach rachunkowych a dochodem będącym podstawą opodatkowania podatkiem dochodowym.

Celem uregulowań prawnobilansowych jest bowiem przede wszystkim niedopuszczenie do wykazania zysku zbyt wysokiego w porównaniu z rzeczywistym, czemu służą górne granice wyceny bilansowej oraz zasada ostrożnej wyceny. Natomiast zadaniem regulacji prawnopodatkowych jest niedopuszczenie do zaniżania podstawy opodatkowania oraz zagrożenia regularności poboru dochodów budżetowych.

Analiza porównawcza ustawy o rachunkowości i ustawy o podatku dochodowym pozwala wyróżnić dwa podstawowe obszary rozbieżności między wielkością wyniku finansowego a wielkością dochodu podlegającego opodatkowaniu:

### *3.1. Odmienne podejście w prawie o rachunkowości i w prawie podatkowym do określania źródeł przychodów i kosztów jednostki*

- na wynik finansowy wpływają przychody, które nie są przychodami dla celów podatkowych (np. dotacje, subwencje, przychody zwolnione od podatku);
- dla ustalenia dochodu uwzględnia się przychody, które nie znajdują wyrazu w wyniku finansowym (np. przychody z nieruchomości udostępnionych nieodpłatnie do używania innym podmiotom w wysokości równowartości czynszu, jaki przysługiwałby w razie zawarcia odpłatnej umowy najmu lub dzierżawy nieruchomości);
- wśród, kosztów i strat nadzwyczajnych w rachunkowości są takie, które nie są uznawane za koszt uzyskania przychodów (np. kary, grzywny, odszkodowania, darowizny);
- umożliwienie odliczania pewnych wydatków od dochodu podlegającego opodatkowaniu (np. wydatki na budowę własnego budynku mieszkalnego wielorodzinnego z przeznaczeniem znajdujących się w nim lokali mieszkalnych na wynajem, ulgi inwestycyjne.

### *3.2. Odmienne podejście w prawie o rachunkowości i w prawie podatkowym do określenia momentu uzyskania przychodów oraz momentu poniesienia kosztów*

Na przykład odsetki płacone lub otrzymywane przez jednostkę gospodarczą w związku z uzyskaniem lub udzieleniem kredytu stanowią według zasad rachunkowości koszt lub przychód w okresie ich naliczenia, a według przepisów podatkowych dopiero w momencie zapłaty lub otrzymania.

## *4. Rodzaje różnic między wynikiem finansowym a dochodem podatkowym*

Występowanie omówionych obszarów rozbieżności pomiędzy uregulowaniami prawnobilansowymi a uregulowaniami prawnopodatkowymi prowadzi do powstawania zarówno różnic trwałych, jak i różnic przejściowych między wynikiem finansowym a dochodem podatkowym.

## *4.1. Różnice trwałe między wynikiem finansowym a dochodem podatkowym*

Różnice trwałe pojawiają się wówczas, gdy określone przychody i koszty (straty), wpływające na wynik finansowy, nie zostaną nigdy uznane za przychody i koszty w rozumieniu prawa podatkowego i na odwrót[2]. Główną przyczyną ich występowania jest więc odmienne podejście w prawie o rachunkowości i w prawie podatkowym do określenia źródeł przychodów i kosztów jednostki kształtujących jej wynik z prowadzonej działalności.

Zgodnie z artykułem 42 ustawy o rachunkowości na wynik finansowy (zysk lub stratę) składają się:

- wynik na podstawowej działalności operacyjnej,
- wynik na pozostałej działalności operacyjnej,
- wynik na operacjach finansowych,
- wynik na operacjach nadzwyczajnych.

**Wynik na podstawowej działalności operacyjnej** określony został jako różnica między sumą należnych przychodów ze sprzedaży produktów, towarów i innych składników majątku wyrażonych w rzeczywistych cenach sprzedaży, z uwzględnieniem dotacji, opustów, rabatów i innych zwiększeń lub zmniejszeń, bez podatku od towarów i usług, a wartością sprzedanych produktów, towarów i innych składników majątku wycenionych w kosztach wytworzenia lub cenach nabycia (zakupu), powiększona o przypadające od sprzedaży podatki obciążające sprzedawcę oraz o całość poniesionych od początku roku obrotowego kosztów ogólnego zarządu, sprzedaży produktów, towarów i innych składników majątku.

**Wynik na pozostałej działalności operacyjnej** jest różnicą między przychodami i kosztami nie związanymi bezpośrednio ze zwykłą działalnością jednostki, obejmującymi w szczególności przychody i koszty związane ze sprzedażą, likwidacją środków trwałych, likwidacją wartości niematerialnych i prawnych, odpisaniem inwestycji, które nie dały zamierzonego efektu gospodarczego, nie planowanymi odpisami amortyzacyjnymi, odpisaniem przedawnionych należności i zobowiązań, wartość otrzymanych lub przekazanych darowizn itp.

**Wynik na operacjach finansowych** stanowi różnicę między należnymi przychodami z operacji finansowych, a w szczególności z posiadania udziałów w innych jednostkach, papierów wartościowych, odsetek od pożyczek i należności, w tym także odsetek za zwłokę w zapłacie, z rozwiązania rezerwy, otrzymania dyskonta, uzyskania dodatnich różnic kursowych, oprocentowania lokat i rachunków bankowych a kosztami operacji finansowych, na króre składają

[2] H. Litwińczuk, op.cit., s. 173.

się w szczególności odsetki, w tym także za zwłokę w zapłacie, prowizje od pożyczek i zobowiązań, płacone dyskonto, straty na sprzedaży papierów wartościowych, ujemne różnice kursowe itp.

**Wynik na operacjach nadzwyczajnych** stanowi różnicę między zrealizowanymi zyskami nadzwyczajnymi a poniesionymi stratami nadzwyczajnymi, przez które rozumie się skutki zdarzeń losowych i innych zdarzeń niepowtarzalnych, powstających poza zwykłą działalnością jednostki.

Różnica między sumą uzyskanych na poszczególnych rodzajach działalności zysków i sumą poniesionych strat stanowi wynik (zysk lub stratę) brutto.

Jak więc widzimy, ustawa o rachunkowości nie definiuje jednoznacznie pojęć „przychody" oraz „koszty", ale określa jedynie ich rodzaje w zależności od segmentu działalności jednostki gospodarczej.

Zgodnie z regulacjami podatkowymi, wynikiem działalności jednostki jest dochód rozumiany jako nadwyżka sumy przychodów nad kosztami ich uzyskania. Jeżeli koszty uzyskania przychodów przekraczają sumę przychodów, to różnica jest stratą jednostki.

Art. 12 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych nie definiuje bezpośrednio pojęcia przychodu, ale określa przykładowe jego rodzaje. Przychodami są w szczególności:

- otrzymane pieniądze, wartości pieniężne, w tym również różnice kursowe,
- wartość otrzymanych nieodpłatnie świadczeń oraz przychodów w naturze,
- wartość umorzonych lub przedawnionych zobowiązań,
- wartość zwróconych wierzytelności, w tym pożyczek, które zostały odpisane jako nieściągalne lub zaliczone do straconych, albo na które utworzono rezerwy zaliczone do kosztów uzyskania przychodów.

Natomiast za przychód z działalności gospodarczej uważa się także należne przychody, choćby nie zostały faktycznie otrzymane, po wyłączeniu wartości zwróconych towarów, udzielonych bonifikat i skont.

Art. 12 wymienia również kategorie, które nie są zaliczane do przychodów podatkowych, są to na przykład:

- pobrane wpłaty lub zarachowane należności na poczet dostaw towarów i usług, które zostaną wykonane w następnych okresach sprawozdawczych,
- otrzymane lub zwrócone pożyczki (kredyty) po pomniejszeniu o ewentualne skapitalizowane odsetki,
- przychody otrzymane na utworzenie lub powiększenie kapitału zakładowego, funduszu udziałowego lub założycielskiego.

W zakresie kosztów przepisy podatkowe zawierają jedynie określenie, że kosztami uzyskania przychodów są koszty poniesione w celu osiągnięcia przy-

chodów, z wyjątkiem wymienionych w art. 15 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych.

Szczegółowa analiza przepisów ustawy o rachunkowości oraz przepisów podatkowych w zakresie definiowania przychodów i kosztów czy wreszcie wyniku jednostki pozwala wyodrębnić wiele różnic trwałych, które mogą się pojawić między wynikiem finansowym a dochodem podatkowym. Mogą to być przykładowo:

a) w zakresie kosztów:

- odpisy z tytułu zużycia samochodu osobowego w części ustalonej od wartości samochodu przewyższającej 10 000 ECU,
- straty powstałe w wyniku likwidacji nie w pełni umorzonych środków trwałych, jeżeli środki te utraciły przydatność gospodarczą na skutek zmiany rodzaju działalności lub metody jej prowadzenia,
- darowizny i ofiary wszelkiego rodzaju,
- jednorazowe odszkodowania z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych,
- koszty egzekucyjne związane z niewykonaniem zobowiązań,
- koszty reprezentacji i reklamy, w części przekraczającej 0,25% przychodów,
- składki na rzecz organizacji, do których przynależność podatnika nie jest obowiązkowa,
- inne pozostałe wydatki, które znalazły się na liście wyłączeń z kosztów uzyskania przychodów,

b) w zakresie przychodów;

- zwrócone, umorzone lub zaniechane podatki, opłaty stanowiące dochody budżetu państwa lub budżetów gmin, nie zaliczone do kosztów uzyskania przychodów,
- zwrócone lub umorzone inne wydatki nie zaliczone do kosztów uzyskania przychodów,
- odsetki otrzymane w związku ze zwrotem nadpłaconych zobowiązań podatkowych i innych należności budżetowych, a także oprocentowanie zwrotu różnicy podatku VAT,
- kwoty stanowiące równowartość umorzonych zobowiązań, w tym także z tytułu pożyczek (kredytów), jeżeli umorzenie zobowiązań jest związane z bankowym postępowaniem ugodowym w rozumieniu przepisów o restrukturyzacji finansowej przedsiębiorstw i banków lub z postępowaniem układowym w rozumieniu przepisów prawa o postępowaniu układowym.

Trwałą różnicą są także ulgi podatkowe i zwolnienia podatkowe wynikające z ustaw podatkowych.

Różnice trwałe przyczyniają się do kształtowania wyniku podatkowego na wyższym lub niższym poziomie w stosunku do wyniku brutto w danym roku obrotowym, jednak te wzajemne relacje nie wywierają wpływu na podstawę opodatkowania, jak również na wynik brutto w następnych latach. Tak więc są to różnice determinujące wysokość zobowiązania podatkowego oraz wyniku finansowego w latach, w których są ujawniane. Dlatego też na te różnice nie są tworzone rezerwy na podatek dochodowy[3].

### *4.2. Różnice przejściowe między wynikiem finansowym a dochodem podatkowym*

Różnice przejściowe pojawiają się wówczas, gdy inny jest moment czasowy uznania danego przychodu za osiągnięty, a kosztu za poniesiony – w prawie o rachunkowości i w prawie podatkowym[4]. Obowiązująca bowiem w rachunkowości zasada współmierności kosztów i przychodów nie zawsze jest honorowana przez unormowania systemu podatkowego. Przepisy podatkowe dają często priorytet zasadzie kasowej, prowadząc do odmiennego definiowania momentu otrzymania przychodu lub poniesienia kosztu w rachunkowości i w prawie podatkowym.

Będą to przykładowo:

a) po stronie kosztów:

- naliczone, lecz nie zapłacone odsetki od zobowiązań, w tym również od pożyczek i kredytów (odsetki te będą dla celów podatkowych kosztem uzyskania przychodów dopiero w momencie ich faktycznej zapłaty),
- różnice kursowe, spowodowane wyceną na koniec roku należności i zobowiązań w walutach obcych (w podstawie opodatkowania uwzględnia się tylko różnice powstałe przy zapłacie),
- różnice spowodowane aktualizacją wyceny aktywów na koniec roku, zgodnie z zasadą ostrożnej wyceny (np. odpisy aktualizujące wartość zapasów, które utraciły swoje cechy użytkowe lub przydatność, nieplanowane odpisy amortyzacyjne wycofanych z używania lub przewidzianych do likwidacji środków trwałych),
- niektóre rezerwy (np. na naprawy gwarancyjne), które będą kosztem uzyskania przychodu w momencie realizacji,

---

[3] M.D. Mazur, *Różnice trwałe i przejściowe z tytułu podatku dochodowego* „Vademecum przedsiębiorcy i podatnika" 1996, nr 9.

[4] H. Litwińczuk, op.cit., s. 173.

• różnice w amortyzacji, jakie mogą wystąpić, jeżeli jednostka dokonuje odpisów amortyzacyjnych według stawek ustalonych przez siebie, a nie na podstawie o rozporządzenia Ministra Finansów z 17 stycznia 1997 r. w sprawie amortyzacji środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych;

b) po stronie przychodów:

• naliczone, lecz nie otrzymane odsetki od należności, w tym również od udzielonych kredytów i pożyczek, które będą zaliczane do przychodów podatkowych w momencie ich otrzymania.

Skutki różnic przejściowych widoczne są nie tylko w roku ich wystąpienia, ale kształtują także wynik finansowy i podatkowy w latach następnych. Różnice te wyrównuje się w kolejnych okresach sprawozdawczych.

Różnice przejściowe mogą prowadzić do powstawania dodatnich lub też ujemnych różnic pomiędzy wynikiem brutto a dochodem podatkowym.

**Różnica dodatnia** powstaje wówczas, gdy zysk bilansowy jest wyższy od dochodu podatkowego, a tym samym podatek dochodowy ustalony dla celów podatkowych (czyli po uwzględnieniu w podstawie opodatkowania różnic trwałych i przejściowych) będzie niższy niż podatek dla celów bilansowych (ustalony z uwzględnieniem jedynie różnic trwałych). Przyczyną wystąpienia różnic dodatnich jest wcześniejsze ujęcie określonych przychodów w wyniku brutto niż w dochodzie podatkowym. Na przykład naliczone, lecz nie otrzymane odsetki od należności, w tym również od udzielonych kredytów i pożyczek, będą uwzględnione przy ustalaniu wyniku brutto danego okresu, natomiast przychodem podatkowym zostaną dopiero w okresie następnym w momencie ich otrzymania.

Różnice dodatnie powstaną również wtedy, gdy określone koszty zostaną ujęte później w wyniku brutto niż w dochodzie podatkowym. Taka sytuacja wystąpi na przykład przy aktywowaniu kosztów organizacji poniesionych przy założeniu lub późniejszym rozszerzeniu spółki akcyjnej. Koszty te będą odnoszone wówczas na wynik finansowy stopniowo poprzez odpisy amortyzacyjne, natomiast kosztem podatkowym będą jednorazowo w roku ich poniesienia.

**Różnica ujemna** ma miejsce wówczas, gdy zysk bilansowy jest niższy od dochodu podatkowego, a więc podatek dochodowy ustalony według przepisów podatkowych będzie wyższy od podatku dochodowego ustalonego według przepisów rachunkowych.

Przyczyną wystąpienia różnic ujemnych jest uwzględnienie w wyniku finansowym określonych kosztów wcześniej niż w dochodzie podatkowym. Przypadek taki wystąpi np. przy odsetkach od zobowiązań, które zmniejszą wynik finansowy w roku, którego dotyczą, natomiast dochód podatkowy – w roku ich faktycznej zapłaty.

Ustalenie charakteru różnic przejściowych, czyli wzajemnej relacji pomiędzy wynikiem finansowym a dochodem podatkowym, jest konieczne ze względu na wprowadzenie do bilansu dwóch nowych pozycji, a mianowicie: po stronie pasywów – rezerwy na przejściową, dodatnią różnicę z tytułu podatku dochodowego oraz po stronie aktywów – pozycji czynnych rozliczeń międzyokresowych kosztów na przejściową różnicę ujemną.

Należy przy tym zaznaczyć, że tworzenie rezerwy na podatek dochodowy w przypadku dodatnich różnic przejściowych ma charakter obligatoryjny, wynikający z art. 37 ustawy o rachunkowości. Natomiast zaliczenie ujemnych różnic przejściowych do czynnych rozliczeń międzyokresowych kosztów ma charakter fakultatywny. Warunkiem zakwalifikowania różnic ujemnych do czynnych rozliczeń międzyokresowych kosztów jest pewność rozliczenia tej pozycji w ciągu następnego i kolejnych lat obrotowych.

Dodatkowo należałoby się zastanowić czy (odwołując się do zasady ostrożnej wyceny) podmioty gospodarcze powinny korzystać z tego prawa, wykazując przy tym nadmierny zysk przy stałych zmianach prawa podatkowego.

Przy ustalaniu przejściowych różnic pomiędzy wynikiem finansowym a dochodem podatkowym i ich skutków podatkowych może być stosowana zarówno metoda polegająca na ustalaniu takich różnic odrębnie dla każdej operacji, z którymi są one związane, albo metoda polegająca na sporządzaniu rachunku łącznego tych różnic.

## 5. Zakończenie

Wprowadzona ustawą o rachunkowości autonomia systemu rachunkowości (jako źródła informacji) wobec ustaleń podatkowych jest przyczyną występowania znacznych różnic pomiędzy wynikiem finansowym obliczonym na podstawie zapisów w księgach rachunkowych a dochodem będącym podstawą opodatkowania podatkiem dochodowym.

Zdecydowana większość różnic ma charakter trwały, oddziałując w kierunku zwiększania wielkości zobowiązań podatkowych w stosunku do ich potencjalnego poziomu mierzonego księgowym wynikiem finansowym. Należy przypuszczać, że w następnych latach różnice te będą narastać, gdyż nawet część różnic przejściowych może przekształcić się w różnice trwałe. Tym samym różnica między wynikiem w ujęciu księgowym i podatkowym może ulegać systematycznemu pogłębianiu.

**Marzena Mikołajczyk**

## NET PROFIT AGAINST TAX INCOME – CONSTANT AND INTERRIM DIFFERENCES (Summary)

Differences between the registry conducted for the taxation and the balance purposes are the consequences of the rules introduced by the Accountancy Law. As the result there are considerable differences between the financial result calculated in the accountancy books and the income, which is the basis for the income tax payment.

Comparative analysis of the Accountancy Law and the Income Tax Law enables the description of the two basic reasons of the divergence between the magnitude of the financial result and the income taxed:

- different approach in the Accountancy Law and in the Tax Law to a definition of sources of incomes and costs,
- different approach in the Accountancy Law and in the Tax Law to a definition of exact time of receiving the incomes and time of bearing the costs.

Differences in the definitions of sources of incomes and costs may lead to a permanent differences between the financial result and the income taxed.

Differences in the definition of the exact time of arising the incomes and the costs are the reasons of appearing the temporary differences between the financial result and the income taxed.

The paper describes the mechanism of the arising both permanent and temporary differences. There are also discussed in the paper the registry results of these differences.